

Nemzeti Társalkodó

Szombaton, $\frac{7}{17}$ = Július 17-dikén

1830

A' Földingásról

(27-dik Szám)

c) 1. Typhonok; 2. Rendkívülvaló Szélveszek; 3. Égveresség.

1. A' typhonok olyan formálag származnak a' tengeren, miut a' tűz-oszlopok a' szárazon. — A' tenger' fenekén, a' földnek valamely keskeny üregéből kitapván a' gerje, azon formában, melylyet üregétől költönözött, felhat a' tenger' színére; — útjában meghevíti maga körül a' vizet, és annak gőzeit magasán felemeli. Ha már egy ilyen gőzoszlopban, olyan gerje van, mint egy fellelte álló fellegben, elenyészik, vagy tovább halad: mert az egy-féle gerjék egymást eltaszítják; ha pedig a' fellegben más-féle gerje van, azzal össze-köti magát; mert, a' külömb-féle nemü gerjék össze-kötődnek. Azon pillantattól-fogva, melyben a' fellegi gerje a' gőzoszlopéval egyesült, a' vízből fel-felé, a' fellegek-ből le-felé kezdenek a' vizek össze-tódulni, a' benne lévő gerjének egymáshozvonulása miatt. Illyen formálag a' gőzoszlop által-változik egy olyan vízoszloppá, vagy már most typhonná, melynek talpa a' vizeken áll, koronája pedig az eget emeli.

Nem lehet ugyan azt állítani, hogy minden typhon érezhető földingásnak len-

ne jele; de azt, lehet, hogy sok typhonok mindenkor jelei annak: — mert mentől-nagyobb a' földalatti gerje' dühe, annál-több ily' tünetényeknek kell kiformalódní. — Azt mondhatná ugyan valaki, hogy ezen jelenetek, nem földingás' jövetelének, hanem elmúlásának lehetnek inkább jelei, midőn általok a' földből sok gerje kiszabadul? Felelet: Midőn a' typhonok születnek a' földben megszorult gerje és kifeszült levegő' árjai, a' föld' színéhez már oly' közel jutottak, hogy azoknak mérséklésére elégséges idejek nintsen.

2. A' Természek' *) állítása szerint, a' szélveszek származnak a' levegő' egyarányuságának elvesztééből. — Mi rontja el ezen egyarányuságot? — nem felelnek meg reá, vagy a' földben keresik az okát. — Ha a' földből felbuzgó gerje, eget, földet és tengert össze-köthet! vajjon a' levegő' egyarányuságát nem elronthatja-e? — igen-is, elronthatja, és el is rontja; mert a' gőzköri levegő is gerjés test, és abban éppen olyan vonások esnek, a' † és — G közt, mint a' fellegekben a' typhonok' kiformalódásakor.

A' földből kifoljő Gerje tehát az a' *mobile primum*, mely megmozdítja a' le-

*) Természeknek nevezi T. Pethe Úr, a' *Phycisokat*. Math. 1. Dar. 441. lap.

vegőt és okozza a szeleket. Hogy pedig földingáskor, és az előtt, a *Gerje* nagy mozgásban van, tudjuk; nagynak kell lenni tehát a szelek mozgásának is.

Nem tsak a szelek és szélveszek eredetét, hanem az időváltozásoknak és a tenger-járásnak okát is, a szüntelenül munkálódó *Gerjében* találok én; nem pedig a Hóld' változásaiban. — Miért is keresnök valamely jelenet' okát, más Plánétában, ha a magunké-ban feltalálhatjuk? — Ha pedig itt meg nem találhatjuk, esmerjük-meg tudományunk' szűk körét, és ne útasítsunk senkit is olyan helyekre, mellyekből éppen olyan "*nem tudommal*," fog vissza-jönni, a' milyennel elindult volt *).

5. Az eget is, a földből felfoljő *Gerje* veressíti-meg. Meg kell különböztetni ezt, a' felkelő és lehaladó Nap' sugáraitól. A' gerje' veressége rezeg, és szikrádzik.

d) 1. *Mágnés' nyúlhatatlansága, elhajlása, vagy erejének elvesztése*; 2. *Hideg-meleg-mérő' rendkívülváló léésése.*

1. Földünk' gőzkörében, a' levegővel és gerjével felelegyedve, foljő mágnés-anyag is vagyon, mely amazokkal egygyütt, a' föld' északi és déli sarkaihoz kétfelé nyomatik, béfolj a' földbe, és aból ismét felkerül a' gőzkörbe.

A' föld' sarkainál össze-gyült sok mennyiségű mágnés-anyag' munkás ereje, a' mágnés-értzen keresztül folj azon línea' arannyában, mellyet annak egyenlítőjén keresztül † és — sarkai között képzetünkkel vonhatunk. A' mágnés-erőnek ezen foljása vagy északról-délre, vagy délről-északra esik: az első esetben, a' mágnés-értznek † sarkán béindúlva, kifolj annak — sarkán; a' második esetben, — sarkán béindúlva, kifolj annak † sarkán. — Innen van már az, hogy minden

*) A' nap' és hóld' fogyatkozásainak, 's más fly' jeleneteknek okait nem számlálom ide.

szabad mágnés, vagy mágnéselt test (vas) † sarkával mindenkor észak-felé, — sarkával mindenkor dél-felé áll; mivel' meg kell néki tartani azon arányt, melyben egy hatalmas erő rajta keresztül folj és munkálódik.

Töltsünk egy tányérba kénesőt, helyeztessünk annak színére két északmutató tőt (acus magnetica), oly'-formálag, hogy egyiknek † hegye, a' másik' — hegyét érdekelje; meg fog maradni mind-a'-kettő a' mágnés' dél-líneájában (meridionalis). Fordítsuk-meg az egyik tőt, úgy hogy † hegye dél-felé álljon, meg fog fordúlni a' másik is és — hegyét igyekezik eggyesíteni az előbbének † hegyével. Hasonló jelenetet fogunk tapasztalni, ha kettőnél több mágnestöket, egymás' sorjába, hajszalokra függesztünk; az egész sorban mindenik tőnek † hegye észak-felé hajólva marad, mindaddig, míg-nem egynek vagy többnek † hegyét dél-felé fordítjuk, ekkor, zavarba fog jönni az egész sör, és a' tőknek † sarkai, a' — sarkokkal, a' — sarkok a' † sarkokkal igyekeznek össze-fordúlni.

Mindezekből a' próbákból, világosan következik az, hogy a' gőzköri mágnés-erő, a' mágnésen, és mágnéses testen, úgy szűrődik-átal, a' mint fenébb elé-adtam; világosan következik az is, hogy a' mágnés-erőnek ilyen foljása ad sarkalatosságot (polaritas) a' szabad mágnésnek és mágnéses testeknek. — Ezen jelenetek megfejtésére, van két Hypothesis:

aa.) A' föld' északi és déli sarkait, mágnés-hegyek veszik-körül, mellyek közzül az északiak — M (mágnés-erővel) bírnak; a' déliek pedig † M mágnés-erővel: következésképpen a' szabad mágnés † M sarkának észak-felé, — M sarkának dél-felé kell hajólni: mert † és — M, — és † M egymás-felé hajlanak.

bb.) A' föld' sebess forgása miatt,

a' déli és északi sarkokhoz két-felé nyomúl a' gőzköri mágnes-anyag, még-pedig úgy, hogy észak-felé mind — M dél-felé mind † nyomatik, és ennél-fogva, éppen olyan módon vonják magok-felé a' szabad mágnes' sarkait, mint a' — és † mágnes-hegyek. — Ezen vélemény tsak akkor lehetne bévehető, midőn valaki ezen kérdést megfejtené: Mi okból, és minémü törvények szerént, nyomúlhat a' föld' forgása által, észak-felé mind — M, dél-felé pedig mind † M mágnes-anyag? Ezt a' kérdést tudtomra senki meg nem fejtette, én annyival-is inkább megfejtteni nem tudom. — Mindezek Hypothesisek, ezekkel pedig bizonyítani nem lehet.

A' leirt szemlélődések után menjünk által már a' fő-kérdésre, és vizsgáljuk meg mi ok kényszeríti a' mágneset, hogy a' földingás előtt északi pontjától nagyon elhajljon, és néha minden erejét-is elveszesse?

A' földbe befolyt mágnesanyag, midőn a' megszorúlt gerjével és kifeszült levegővel együtt, felhat a' föld' színére, ha maga felett valamely szabad mágneset (vagy mágneses testet) talál, egyszerre érdeklí annak minden sarkait: az ő M-jével egy nemü sarkat eltaszítja magától, és igyekezik befőlni az ő M-jétől különböző sarkon, s mig-nem ez megeshetnék, zavarba hozza a' szabad mágnesben azon erőt, mely azt, eddig természeti állásában tartotta.

Továbbá: elveszti a' mágnes minden erejét, midőn annyi gerje érdeklí, hogy ötet meggerjesítheti (electrizálhatja). Ezt bizonyítják a' Gerje-mozványokkal (erő-mívekkel) meggerjesített mágnesek. — Nem szükség' itt elé-hoznom azt, hogy tsak egy készületben álló földingás előtt jöhet a' mágnes ily' környülmények közzé; mert az eddig valókból akarki által-láthatja.

Az igaz, hogy a' szabad mágnes,

a' szélveszek' és égi háborúk' alkalmazásával-is, sokszor eltávozik északi pontjától; de, másfél vagy két fognál tovább, nem. Legalább én, ki, 8 esztendő-ólta Hazánkknak legmagassabb hegyein északmutatóval sokszor foljtattam földmérést; még akkor-is, midőn a' fellegek tömve voltak gerjével, és így mágnesanyaggal-is; még akkor-is, midőn ka libám körül, az éltes fenyveket ledöntötték a' szelek: soha-se tapasztaltam; hogy mérő-eszközöm észak mutatója 0 pontjától két fognál távolabb elhajlott volna. — A' mi pedig a' földben és tengerek' fenekénvaló mágneses vagy vasas hegyek' miatt eshető elhajlását illeti a' szabad mágnesnek; nem idevaló tárgy.

2. A' Hidegmeleg-mérő leesését a' levegő' gerjessége-is *) okozza. Sok gerje fejlődik-ki a' földingások előtt, és hirtelen megneveli a' levegő' gerjességét: következőleg, nagyon és hirtelen kell leesni a' Hidegmeleg-mérőnek-is.

e) *Allatok nyughatatlansága és vándorlása.*

Az Állatok országának majd minden seregeiben találunk olyanokat, mellyeknek egy vagy több érző-eszközei a' miéinknél sokkal tökéletesebbek. — A' vadász-kutyát szaglása vezeti, a' vadak nyomán; még, nem háborog a' tenger, nints még a' levegő rendkívülvaló mozgásban: még-is a' szélvész-madarak, nyughatatlanságok által, kijelentik a' következő égháborút; a' keresztés pök az idő' változásai előtt össze-szaggatja hálóját, és elrejtí magát; a' fejer hangya, által-rágja az élés tárok' falait, mert eledelét érzi, azokban 'sat. — Megérzik tehát az

* Hogy a' levegő' és meleg' mérsékletén kívül, a' gőzköri-gerjének-is nagy befőljása legyen a' Hidegmeleg-mérő' leesésére; Wagner sok példakkal mutogatja, ily Czimü munkájában: *Das Leben des Erdballs, und aller Welten.*

Allatok, a' földingások-előtt nagy mértékben kigőzőlgő szeszeket, különösen a' minden testeket általható *Gerjét*; meghallják a' távol jövő siket zúgásokat; — meglátják a' levegőben megjelenő szokatlan tüneményeket, és rendkívülvaló magokviseletével félelmeiket kijelentik.

f) 1. Föld alatti és gőzköri zúgások. 2. Kősziklák' hasadékaiban, barlangokban, temetőkben, kriptákban, tömlőtökben' sat. származó ijjesztő hangok.

1. Azt jegyeztük volt meg Értekezésem' II-dik részében, hogy a' föld' üregeiben, a' † és — G-jü testek hánykódásba, mozgásba jönnek; ugyanott kifejtettük volt, ezen jelenetek' okait is. Azilyen testek' össze-verődéséből, az üregek' falainak omladozásából, a' kifeszült levegő' sebess útazásából származnak a' föld alatti zörgések, és zúgások. Felhatnak ezek a' hangok a' gőzkörbe is, és a' fellegekben megütközvén, tovább hőköljögnek, a' menydörgés' elterjedésének törvényjei szerint.

2. A' kősziklák', barlangok', temetőhelyek', kripták', tömlőtök' sat. hasadékaiban, mint valamely nagy' hűvők' fésélésein, vagy harmoniatlan orgona' meghasadozott sípjain, erőhatalommal ki nyomúl a' földben kifeszült levegő, és okozza azokban a' sokféle idétlen és ijjesztő hangokat.

A' hegyek' tetején, kriptákban, temetőkben, barlangokban musikáló, tántzó, jajgató, veszekedő, hartzoló, gonosz-lelkek', kísértetek', boszorkányok' hitelére, az ily' hangok adtak alkalmatosságot. Egy ilyen borzasztó harmonia' helyén pedig, ha ilyenkor egy-két bojgó tűz is fellobban, győzedelmeskedik a' babonáság, magának Keplernek, vagy Bodének ellen-vítatásain is.

(Végezete következik)

Tudós Asszonyok felett indított P E R.

Nevelési Értekezés; írta *Kállay Ferentz*
Pensionált Kapitány Auditor.

Experientia Magistra' vitae.

Az Asszonyoknak *Menyből származott kirekesztő Privilegiuma felett* hozzászias per támolt Magyarországon, mely még nem dült egészen-el. Az *eggyik Fel* nem szívelheti, hogy a' konyhának örökös Sclavja légyen; a' *másik Fel* nem szenvedheti a' Férjfiasságot, mellyet az Asszonyi Nem a' Tudományok' széles országában gyakorlani kíván. — Ez az oscillatio gyakran feltűnt bizonyos idő-szakában minden nevezetesebb Nemzeteknek; de a' nyugvás' pontját tsak-hamar kimutatta mindég az érett tapasztalás, mely nem egyéb a' természet' változhatatlan törvényeire-útasításnál, mellyeknek mind-a'-két Nem alája van vetve.

Ezen törvényeknek hűséges felfogása, megértése, használása elűzi a' homályt a' kérdésbe jött tárgyról, 's a' vetélkedéseknek szükségesképpen meg kell szűnni, nállunk is, mivel' a' természet' törvényeit munkásságokban, valamint eddig semmi elméskedések meg nem akadályoztatták, úgy ezután-sem akadályoztathatják azt meg.

Sunt certi denique fines,
Quos ultra citraque nequit consistere rectum.

Első tekintettel is láthatni, hogy a' Férjfi- 's Asszony-Nem, már; testek' alkotására-nézve is különböznek egymástól, 's ezen különbséget a' természet nem ok nélkül formálta. Fő-vonásai ezen különbségnek, kimutatják egyszersmind azt a' kört, melyben mind-a' két Nem' tökéletesedése' végpontja-felé itt e' földön síjijethet.

A' Férjfi-Nem izmos tagokkal erős Musculaturákkal (hússzálakkal, Red.) van felruházva, már külső alkotása testének arra mutat, hogy az élet' terheivel meg-

vívni, 's a' fizikai tsapásokkal megküzdni, mellyek az *emberi Nemet* ostromolják, — 's azokat meggyőzni, a' Férjfi-Nemnek a' Rolleja (szakmánya, Red.). Ellenben, az Asszonyi-Nem hajlékony testel, érzékenyebb musculaturákkal, egyezőval, sokkal gyengébb organisatióval bírván, hasonló a' *virágszálhoz*, melynek szükségesképpen óltalom kell, hogy a' clima' viszontagságai, vagy az életfergetegei miatt, idő előtt örökre el ne vesszen.

A' Férjfi-Nem erőss, hátor, magához-bízó, sokszor, vakmerő. Az Asszony-Nem ellemben, gyenge, félénk, nyájas és kellemetes. Az Anatomia és Physiologia a' legkissebb Nuance-ig (változásig) megtanítanak bennünket a' két Nem közötti különbségről (re), testi alkotásokra-nézve, és ha vagynak kifogások, vagy eltávozások a' természet' fő törvényétől ebben a' tekintetben, azok, a' rendes organismus' megállapításába, nintsenek befolyással; — *exceptio firmat regulam in casibus non exceptis.*

Ha a' Lélek' belső munkálkodásait is jól figyelemre vesszük, úgy fogjuk találni, hogy a' nyugodt méjj gondolkodás, húzomos, talpra-esett combinatiók, a' képzetek' és esméretek' tudományos össze rakása, inkább a' Férjfi- mint az Asszony-Nemnek tulajdonai, mely utolsó a' jóltévő természettől, a' léleknek más segéd-, szint-oly' hasznos és szükséges munkálkodó tehetségeivel ruházott-fel, hogy a' két Nem össze párosodva egy *Egészset* formáljanak, melyben a' világ' Teremtőjének kifejthetetlen titka fekszik, mellyet halandó embernek egész össze állásában megmagyarázni nem lehet, de érzi 's látja, hogy a' két Nemnek költsönös egymásra-munkálkodásai, az ideáknak kitserélései több más számlálhatatlan változásokkal, decompositiokkal, az emberi-Nemzet' essentiájára tartoz-

nak, 's ebben a' részben, a' józan értelem és okosság más helyes következtetést tenni nem engednek, mint azt, *hogy a' Férjfi-'s Asszony-Nem tsak úgy felelhetnek-meg legjobban a' Teremtő' nagy tzéljának, ha egyikik a' másik felett sarkalatos felsőbbiséget nem tulajdonít magának, ha mindenik a' maga' körében igyekszik megmaradni, 's közös egyetértéssel életbeli kötelességeikkel megismerkedni, azokat híven is követni, megszokja,* (Ezekre igen sokat lehetne beszélni, melyből az is foljna, hogy az okatlan állatok elébbvalók a' pogányoknál, 's a' feleségét istrángon áruoló Anglusnál, Red.)

Ez az állítás, hogy *egyik Nem a' másik felett* sarkalatos superioritást nem tulajdoníthat magának, úgy láttzik, hogy a' kiholt 's élő Nemzetek' történeteikben nem igazúlhat-meg. Tsak röviden említeni, hogy az Asszony-Nem' jussai, a' Keresztyén Vallás' elterjedése előtt, a' pogány Nemzeteknél eltemettette voltak; 's úgy-szóllván, precaria existentiával (türelmi léttel, R.) bírt az. A' Keresztyén Vallás valamint más több tekintetekben, úgy itt is, jól-tévő módon munkálkodott az emberi nemzetre, 's lassanként vissza állította az egyenlő mértéket, melyben kell a' két Nemnek egymáshoz állani.

Az Asszony-Nem' mai állapotja, Napkeleten, arra mutat, hogy az, ott is elnyomattatva él; de melyik bőlts vagy igaz keresztyén fogná helyben-hagyni, hogy a' Napkeletiek' bánások' módja az Asszony-Nemmel a' józan értelemmel megegyez? — Sajnálkozásra méltó az Asszony-Nem' sorsa Napkeleten, és hánméjebben meg akarjuk vizsgálni a' környülállásokat és okokat; mellyek efféle bánás' módját szüülték; utóljára is azon nyugvó ponton kell megállapodnunk, mely minden emberi vizsgálódásoknak Re-

sultatuma, hogy az Isten² utjai méjje; 's az ő végzéseit tsudállatosok.

Valamint a' Természet, úgy az Ertelem világában szünteleni erőlködést, munkát, át-változásokat vészünk-észre, — hogy mint vagynak ezen sokféle Processusok az egész emberi Némzet' javára coördinálva (rendbe-szedve) nem tudhatjuk, 's béfejezem ezen kevés kitérést Herder' ide illő szavaival "Vessük-fel sze-, meinket 's lássuk mindenütt el van szór-, va a' mag, itt rothad és tsirádzik, a-, mott nő, 's újj vetésre érik-fel, — má-, sutt hideg jég alatt van. Vigasztaljuk magunkat, elolvad a' jég, a' hit melegíti 's fedi a' vetést. Mindaz, a' mi az embert érdeklí hasznos néki, 's ha nem hasznos, magában van az oka, mért a' hibák vétkek, gyengeségek mint a' természet' történetei, törvények alatt állanak, 's megszámloltatnak, 's megszámloltathatnak az én' Mottóm ez *Spe-remus atque agamus* (Post scenien, VII. Th. p. 127).

A' feltett tárgyhoz már most közelebb menvén e' lessz a' fő kérdés — *Akar a' természeti törvényeket, akár a' mi' társaságos állapotunkat megtekintve, az ugy-neveztetett Jus-Naturae és Jus-positivum eltilthatják-e helyes alapoknál-fogva az Asszony-Nemet a' tudományos szorgalmaktól?*

Erre a' kérdésre az én' feleletem ez: A' Jus Naturae-ebben a' tekintetben semmi kirekesztő Privilegiumnak nem ad helyt, mivel' minden embernek testi 's lelki vagyója 's ereje önn-tulajdona az embernek mellyekkel szabad tettzése szerint élhet, 's azokat gyakorolhatja: itt tehát minden megszorítás *Erőszak*, mely a' természettől vett szabadságon elkövették.

Azomban a' Jus Naturae tsak a' képzület' országában áll-fenn, 's most mindön *de facto* coördinált Társaságokban

él az ember, tsak mint segéd-forrásnak lehet annak hasznát-vennünk. Ha már 'hát a' Jus positivumra nézünk, annak két elágazását kell szükségesképpen megjegyeznünk, hogy a' kérdést tisztán megfejtessük. — Egyik elágazását teszük a' már megavúlt és fenn álló törvények, a' másikat a' Javallatok, mellyek még törvénykönyvbe nem mentek-bé.

En, részemről, sem megavúlt, sem még fennálló törvényeket nem esmérek, mellyeknél-fogva az asszonyi-Nem eltiltatott volna valaha a' tudományos szorgalmaktól*), 's ennek megerősítésére szolgál az is, hogy minden időből és minden, tsak valamennyire is pallérozott Nemzeteknél, példákra lehet akadni, hogy az Asszony-Nemből, vállalkoztak ki nevezetesebb személyek, a' kik tudományos szorgalmokkal a' Közönség' figyelmét magokra vonták, mely különben az érdeklött tilalmazó törvények' fennállása mellett, néhezen történhetett volna meg, sőt az Egyházi Historiából azt is tudjuk, hogy az Apostolok' munkálkodásait Asszonyok is segítették-elé. Az egész kérdés tehát a' Jus positivum második elágazásában vág-bé, 's a' javallatok', conceptusok' Territoriumán kell azt eldűjteni.

Az én' észrevételeim, ebben a' részben is, oda ütnek-ki, hogy semmi-féle kirekesztő Privilegium az érdeklött tárgyban idővel is a' törvények' Corpusában bé nem mehet, okaim itt következnek:

a.) Ha valahol, itt kell a' Jus Naturae-nak segéd-forrásul szolgálni, hogy az Asszony-Nem' nemesebb részén Erőszak ne essen.

* Hiberniában meg volt tiltva a' Katholikuskoknak minden tanulás a' két Nem minden különbsége nélkül; de azt mondja Heeren, hogy ez a' legnagyobb barbarismus volt, mellyet egy Legislatio elkövethetett az emberiségen. *Kleine Prosaische schriften Göttingen, 1803. 1 Th. p. 57.*

b) Az eddigvaló Usus az Asszony-Nem mellett szöll, melyről az, ha megkérdeztetik, önkéntesen le nem mond, és így rajta hejtelen erőszak követetnék-el.

c) Szükségtelen, de nem is tanácsos ilyen megszorító törvényt valaha tenni, mellyet könnyen ki lehet játszani, talán az a szomorú következése is lenne, hogy a tudományos pallérozottság hanyatlását azon idő ponttól kellene dátálni vissza; melyben egy ily törvény szokásba vétetett.

De, hátra van még a legfontosabb része a dolognak, mellyet a már érdeklett Territoriumon kell eldűjteni — 's ez az Asszony-Nem Paedagogiáját illeti. — Valljuk-meg tiszta szívvel, hogy általjánoson véve, az Asszonyi-Nemnek, nints közönséges elhívattatása a tudományos állapotra, sem physikai, sem pszichologiai tekinteteknél-fogva nem állíthatjuk, hogy az Asszony-Nem valaha a Tudományok országában a Férfi-Nemmel parallela Lineán állhasson. Nints ugyan helye a kirekesztő Privilegiumnak, de fel kell világosítani az Asszony-Nemet, hogy néki nem fő tzelja a tudományos búvárkodás, mellyet sem testének complexiója (alkotása, R.) sem lelkének tulajdonai nem engednek-meg. Hogy félre ne értődjék, a mint már feljebb is megjegyeztem, itten is megjegyzem, hogy *eggyes esetek az egésznek elhelyeztetésében nintsenek befolyással.*

Az Asszony-Nem nevelésében nem lehet fő-alap a tudományos pallérozódás, ellenben igen is lehet 's kell lenni a Férfiak nevelésében.

Más relatiók (szerkezetek. R.) között nézi a Paedagogus az Asszonyi, újjra más relatiók közt a Férfiúi Nemet, hogy azokból húzhasson magának igaz szempontokat, mellyekhez szabja mind a két Nem nevelése theoriját. — Azon Relatiók, mellyek az Asszony-Nemet, mint *Feleséget* és *Anyát*, össze-kaptsol-

ják a státussal, szűlik egyszersmind a Régulákat, mellyeket felneveltetésekben kinek-kinek *tehetségéhez*-, *Rangjához*-, *Gazdagságához*-képpest követni kell. Mindenik tekintetben, *Feleség* és *Anyá* alá kell érteni a jó házi *Gazdasszonyt*, mely essentialis része az Asszony-Nem neveltetésének. Könnyű innen már azon kötelességeket, egy jó Paedagogusnak kiformalni, 's practice is hasznát-venni, a mellyekben az Asszony-Nem Férfjével, Háza körével 's a Státussal szükségesképpen áll. Ezen főbb Rajzpon-
tokat itt tovább festeni, vagy egy egész képet azokból elő-állítani egy-kevéssé messze vinne a feltett tárgytól, elég lessz annyit megjegyezni, hogy az említett kötelezetésekkelvaló megesmerkedés, azoknak hív felfogása, szeretete és teljesítése elzárja az Asszony-Nemet, ki a nélkül is gyengébb mint a Férfi-Nem, a komor, jóllehet nemes páljafutástól a tudományok világában, mely még a Férfi-Nemet is sok izzadtsággal, fájdalmakkal és betegségekkel önti-el.

Az én javallatom azonban nem az, hogy az Asszony-Nemet egészen el kell zárni a tudományos neveltetéstől, hanem csak azt állítom, hogy általjános elhívattatása nints ezen élet-nemre, mellyet a Férfi-Nemnek is csak egy bizonyos, arra kivállalkozott, komoly dolgokba méjjen bélátó klassisa üzött eddig is, 's hosszas vizsgálódásainak, tapasztalásainak Resultatumit, mint jöltévő élet forrását, közölte osztán az egész emberi társasággal, 's közli maig is megszámolhatatlan haszonnal.

Valamint azonban a valódi Tudós meglegedve tudományja belső értékű betsével, nem fenn-héjjazó, nem affectált, hanem hív polgár, igaz Cosmopolitus, úgy más-részről tagadni nem lehet, hogy sok Kontárok szeretnék bi-tanglani a tudós nevezetet, 's Isten tud-

ja mi gerjedelmekkel az Asszony-Nemet lepotsékoltatni kívánnák. Az ilyeneknek szakállók előtt nőtt-meg hőltességjek; de az ilyenek egyszersmiud napok' forgásával az idő' közönséges örvényében sodortatnak-el.

Lássuk 'hát, van-é az Asszony-Nemnek elköteleztetéseiben tövisses és róság út, mellyet az Élet' viszontagságaiban megfutni kéntelen. — Jelen-állapotja az Asszony-Nemnek azt bizonyítja, hogy még távol áll a' tökéletesedés' azon gradusától, mellyet neki a' speculativa Philosophia itt ez Életben kimért. Fő-, közép- és al-rend, mindenik küszködik még a' bal-ítéletek' terhes igájával, 's alig tud egy-egy szemenként és szerentséשב környűállások között arra a' póltzra kivergődni, melyről *Nemének* elrendelése' szebb kinézései (előlátásai, R.) nyilván állanak szemei előtt. De ez a' fogyatkozás, nem vád az Asszony-Nemre, mellyet az, éppen úgy nem érdemel-meg, mint több más sarkalatos fogyatkozásai társaságos össze-szerkeztetésünkiek, mellyeknek megszűnése eddig-elé, a' pia desideria körébe tartozik.

A' tövisses és róság útát, mellyet az Asszony-Nem megfutni kéntelen, nem festhetem én jobban le, mint Madame la Marquise de Lambert, egy a' legcompetensebb meghíralói közzül a' maga' Nemének.

Az Asszony-Nemnek (azt mondja ő) nem jutottak örökül fénylő virtusok, egyszerűek; békességesek az ő virtusai. A' hir-név nem fásasztja magát a' mi érdemeinkel. Egy régi írő azt mondja, a' nagy virtusok Férfiaknakvalók, 's egyedűlvaló érdeme az Asszony-személynek abban áll, ha esmeretlen marad. Nem azok az Asszonyok, azt mondja a' régi írő, a' legditséretesebbek, a' kiket leginkább esmérnek, hanem azok, a' kikről semmit-sem beszélnek.

Az Asszony-Nem' virtusai annyival nehezebbek, mivel a' köz-hir-név azoknak teljesítésében őket nem gyámoltja. Magával megelégedni, 's mintegy meghonnyosodni, másokat nem kórmányozni, magán 's háza' körén kívül, egyszerűnek, igasságosnak, szemérmertesnek lenni, annyival nehezebb virtusok, mert ezek tárma nélkülvalók, 's tsendességben munkálkodnak. (Oeuvres de Madame Marquise de Lambert, Paris, 1785, T. 2.)

Ezen néhány sorokban sok van elmondva, de még-több van azokban elrejtve, 's nints is nékem mit ezekhez hozzá-tennem, mint azt, hogy az Asszony-Nem a' maga' körében éppen olyan ditsósseget arathat, mint a' Férfji-Nem a' magáéban, tsak-hogy értse a' maga' kötelességeit, 's felhevűlve szünetlen azokkal legyen eltelve. Azt gondolni, hogy járatlanabb úton bizonyosabb érdemeiket szerezhethet magának az Asszony-Nem, nem egyéb megtévedésnél, ha nints hiúsággal egybe-kötte. A' Schlötzer' 22 esztendőös Leányáról; igaz, azt írja a' Referens a' Jenai tudós újjtságban, 1789-ben, hogy sok tudományos esmérteinek-fogva, graduáltatott, 's e' mellett, a' maga' Nemének minden ártatlanságaival 's nyájjas kedveltető tulajdonságaival bírt; de egy Phoenomenről hímet nem lehet varni, valamint Catharina Romanowna Daschkow Hertzegnéről sem, kinek sugallására Katalin Tsászárné a' muszkországi tudományos Akademiát felállította, 's a' kit annak Præsidentésévé is tett, kinek Franklin maga' tulajdon kezével írta-meg a' Diplomát a' Philadelphiai tudományos társaság' nevében, úgy más több tudós társaságoknak tiszteletbeli tagja volt. Az ilyen jelenetek, mint az üstökös-tsillagok; tsak bámúlást okoznak; de törpeség vólna ezeknek majmolását sinórmértékűl venni.

(Végezete következik)